

*Cumazadə Səbinə Abdulla qızı,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası,
İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantı,
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, müəllimə,
E-mail: sebine.yusifova52@gmail.com
© Cumazadə S.A., 2021*

UOT 314

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA QADINLARIN İQTİSADI PROSESLƏRDƏ İŞGÜZAR FƏALLIĞININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - tədqiqatın əsas məqsədi qadınların təhsili, məşğulluq səviyyəsi ilə uşaq sayı arasında əlaqənin mövcudluğunu araşdırmaq və qadınların iqtisadi fəallığına nail olmağın əsas həll yollarını tapmaqdan ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat aparılarkən sorğu metodundan istifadə edilmişdir. Azərbaycanda 2021-ci ildə evli insanlar arasında əhalinin doğum qərarına təsir edən amillərin araşdırılması məqsədilə sorğu keçirilmişdir. Sorğuda 398 nəfər iştirak etmişdi. Bunlardan 298 nəfəri qadın, 100 nəfəri isə kişidir. Sorğu Survey Monkey platforması üzərindən on-line şəkildə aparılmışdır. Təhlil zamanı spss proqram paketindən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - bir ölkənin inkişaf strategiyalarının hazırlanmasında sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması yollarının müəyyənəşdirilməsi vacib rol oynayır. İnkişaf bərabərsizliyin azalması, yoxsulluğun qarşısının alınması və məşğulluğun artırılması kimi köklü dəyişmələrə yol açan çox miqyaslı bir prosesdir. Sosial iqtisadi inkişafın təmin edilməsində demoqrafik amillərin rolunu müəyyənəşdirərkən doğum qərarı ilə qadınların sosial-iqtisadi fəallığı arasında əlaqəni müəyyənəşdirilmək olduqca önəmlidir. Məhz bu səbəblərdən aparılmış tədqiqat işi böyük əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - qadınların iqtisadi fəallığının artırılması məsələsi daim diqqət mərkəzində vacib məsələ olmasına baxmayaraq, demoqrafik amillərin iqtisadi fəallığa təsirinin statistik əhəmiyyətinin müəyyənəşdirilməsi tədqiqatın orijinallığının göstəricisidir.

Tədqiqatın nəticəsi - tədqiqatın nəticəsi olaraq demoqrafik amillərlə cəmiyyətdə qadınların fəal iştirakı arasında əlaqənin mövcudluğu chi- kvadrat (chi-square) testi vasitəsilə aşkarlanmışdır. Ölkədə əhali rifahını artırmaq, həyat standartının yaxşılaşdırılması, ayrı-seçkilik edilmədən inkişafın təmin edilməsi üçün ailəli qadınların iqtisadi fəallığını artıraraq, qadınların iş-həyat balansını qoruya bilmələri üçün dövlət tərəfindən bir sıra tədbirlər kompleksinə həyata keçirilməlidir.

Açar sözlər: qadın, təhsil, məşğulluq, doğum, ki-kvadrat testi.

GİRİŞ

Vətəndaş cəmiyyətinə xas olan mühüm bir xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, ailələrin əksəriyyəti yalnız iqtisadi müstəqilliklərinin təmin olunduğu şəraitdə dünyaya övlad gətirirlər. Cəmiyyətdə qadının rolunun artırılması istər demoqrafik proseslərə, istərsə də sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunmasına birbaşa təsir göstərir. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi, sosial və demoqrafiya sahəsində həyata keçirilən siyasətin səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə əhali artımı daha da yaxşılaşmaqda olan əhali rifahına paralel olmaqla həyata keçirilməlidir. Cəmiyyətin inkişafında əhəmiyyətli bir faktor olan insan kapitalı və işçi qüvvəsinin keyfiyyəti, xüsusən də İkinci Dünya Müharibəsindən sonra ölkələrin iqtisadi inkişafı və artımında əhəmiyyətli rol oynamağa başlamışdır. Müasir dünyamızda biliyə və insan kapitalına investisiya qoyuluşu yeni normalardandır. İnsan kapitalının yığılması bir ölkə iqtisadiyyatı üçün olduqca vacibdir. Bu yığım insan kapitalına sərmayə qoyularaq həyata keçirilə bilər [6]. Bu sərmayə, ilk növbədə insan kapitalının ölçülməsində ən əhəmiyyətli göstərici olan təhsilə qoyulmalıdır. Təhsilin nəsilvermə əmsalı üzərində təsiri ilə bağlı çoxsaylı araşdırmalar mövcuddur. Cəmiyyətdə yüksək təhsilə yiyələnən qadının uşaq sahibi olmaq və böyütmək ehtimalları aşağı düşür. İnkişaf etmiş cəmiyyətlərdə təhsilli qadınlar daha az uşaq sahibi olmağa meyllidirlər. Ətrafındakı iqtisadi şəraiti yaxşı anlamış əhali daha təhsilli olmaqla bazarda daha yaxşı rəqabət aparmaq istəyirlər. İnsan əməyinin qiymətinin artması nəsilvermə əmsalına mənfi təsir edə bilər. Təhsilli qadınların iki seçimi var: ya öz vaxtlarını və səylərini uşaq yetişdirməyə həsr etsinlər və ya öz üzərlərində işləyərək inkişaf etsinlər və kapitalist cəmiyyətlərin onlar üçün təklif etdiyi istehsal və istehlakda çoxsaylı seçimlərə sahib olsunlar, özlərini həyatda reallaşdırmağa bilsinlər [9].

Əhali siyasəti ilə əlaqəli əsas istiqamətlərdən biri qadın və qadınların təhsil səviyyəsi, onların sosial həyatda vəziyyəti və iqtisadi həyatda fəal iştirak etmələridir [4]. Qadının cəmiyyətdəki mövqeyi və ya qadının dünyagörüşü və ya böyüdüüyü mədəniyyət doğum nisbətinə təsir edən amillər arasındadır. Bundan əlavə, aparılan tədqiqatlar nəticəsində qadınların təhsil səviyyəsinin artması ilə doğuş nisbətinin azaldığı görülür.

İstehsal və istehlak çeşidliliyinin artması, həmçinin bazara online çıxışla yanaşı, beynəlxalq ticarətlə məşğul olmağın yaratdığı imkanlar çoxluğu, hərəkətilik, əyləncə cəmiyyətləri ailə qurmaq, dünyaya uşaq gətirmək ilə iqtisadi fəallıq qərarı arasında seçim etməyə vadar edir [8]. Başqa sözlə, səhiyyə, bilik, təcrübə və iqtisadi inkişaf, xüsusilə təhsil səviyyəsi əhali siyasətində vacib amillərdir. Əhalinin keyfiyyətini artırmağa yönəlmiş siyasət dedikdə sağlam və iqtisadi yüksək səviyyəli, üstün əqli qabiliyyətli, iş və peşə biliyli əhali nümunəsi olmağı hədəfləyən sistemin mövcudluğu nəzərdə tutulur [2].

Bacarıqlı əhalinin formalaşdırılması və iqtisadi inkişafın reallaşması bir-biri ilə qarşılıqlı təsir göstərən hadisələrdir. İqtisadi inkişaf prosesində insan amili digər amillərdən səmərəli istifadəyə və istehsalla əlaqəli problemlərin sistemli həllinə böyük təsir göstərir [6]. Əslində inkişaf etmiş ölkələrin hazırkı rifah səviyyəsinə çatmaq üçün fiziki vəziyyətə əlavə olaraq, ixtisaslı işçi qüvvəsinə sahib olmaq da mühüm rol oynayır [5]. Bu cəhətdən ixtisaslı əhalisi olan ölkələrin iqtisadi inkişafı daha asan təmin edə biləcəyini söyləmək olar.

Digər tərəfdən, səhiyyə standartları, təhsil səviyyəsi, iş və peşə bilgisi və təcrübəsi kimi əhalinin keyfiyyətini müəyyən edən bir çox xüsusiyyət, əhalinin keyfiyyətinin iqtisadi rifah səviyyəsindən ciddi şəkildə asılı olduğunu, yəni əhalinin keyfiyyətinin rifah və gəlir səviyyəsinə birbaşa nisbətdə artdığını göstərir [8]. Buna görə iqtisadi əhalinin keyfiyyət problemləri aşağı inkişaf səviyyəsi olan ölkələrdə rast gəlinən əsas problemlərdəndir.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.88-98.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 88-98.

Mövcud demoqrafik vəziyyət məhsuldarlığın azalması, gözlənilən ömür uzunluğunun artması, yüksək beynəlxalq mobillik və ailə davranışında və ailə münasibətlərində dəyişikliklərlə bağlı bir sıra problemlər yaradır. Ölkələrin inkişaf strategiyası müəyyənləşdirilərkən konkret regional və milli demoqrafik kontekstlər və tendensiyalar nəzərə alınmaqla araşdırılmalıdır. Demoqrafik keçidin davam etdiyi və əhalinin yüksək templərlə artmaqda davam etdiyi ölkələrdə reproduktiv sağlamlıq və ailə planlaşdırılması xidmətlərinin təkmilləşdirilməsinə, gender bərabərliyinin yüksəldilməsinə, ekoloji və ərzaq təhlükəsizliyinə üstünlük verilməlidir. Demoqrafik keçid mərhələsinə yaxınlaşan və ya çatan bu ölkələr milli iqtisadiyyata sərmayə qoyuluşunu təşviq etmək üçün ümumi və peşə təhsili sistemlərini də gücləndirməli, iş yerləri yaratmalı və biznes mühitini yaxşılaşdırmalıdır. Demoqrafik keçidin sona çatdığı ölkələr yaşlılar üçün sosial təminat və sağlamlıq məsələlərinə üstünlük verilməlidirlər [11]. Azərbaycanda real vəziyyəti xarakterizə etmək üçün demoqrafik vəziyyət və sorğu nəticələri ilə tanış olaq.

Ümumi olaraq, demoqrafik keçidin klassik nümunəsində olduğu kimi Azərbaycanda da nəsilvermə əmsalı azalır. Ənənəvi ailədə olan uşaq sayları azalır, 2 uşaq norma qəbul olunmağa başlayır. Ailənin formalaşması prosesinin müddəti qısalmağa başlayır, ailələr daha uzun müddətə kontraseptik vasitələrdən istifadə etməyə başlayır, beləliklə, Azərbaycanda nəsilvermə inkişafı 3 mərhələyə bölmək mümkündür: birinci mərhələ 1960-cı illərin əvvəllərindən 1990-cı ilin sonuna kimi olan tədrici və sabit artım dövrü, ikinci mərhələ 1993-2003-cü illəri əhatə edən kəskin krizin səbəb olduğu nəsilvermədə azalma dövrü, sonuncu mərhələ doğum səviyyəsini və dinamikasını böhrandan öncəki səviyyəyə aparan indiki müasir dönmə. İndiki artıma səbəb krizdə təxirə salınmış doğum niyyətinin həyata keçirilməsi oldu [7]. Mövcud vəziyyəti təhlil edərkən qadınların iqtisadi və reproduktiv fəaliyyəti arasında əlaqənin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatın əsas məqsədini təşkil edir.

Aparılmış sorğunun təhlili

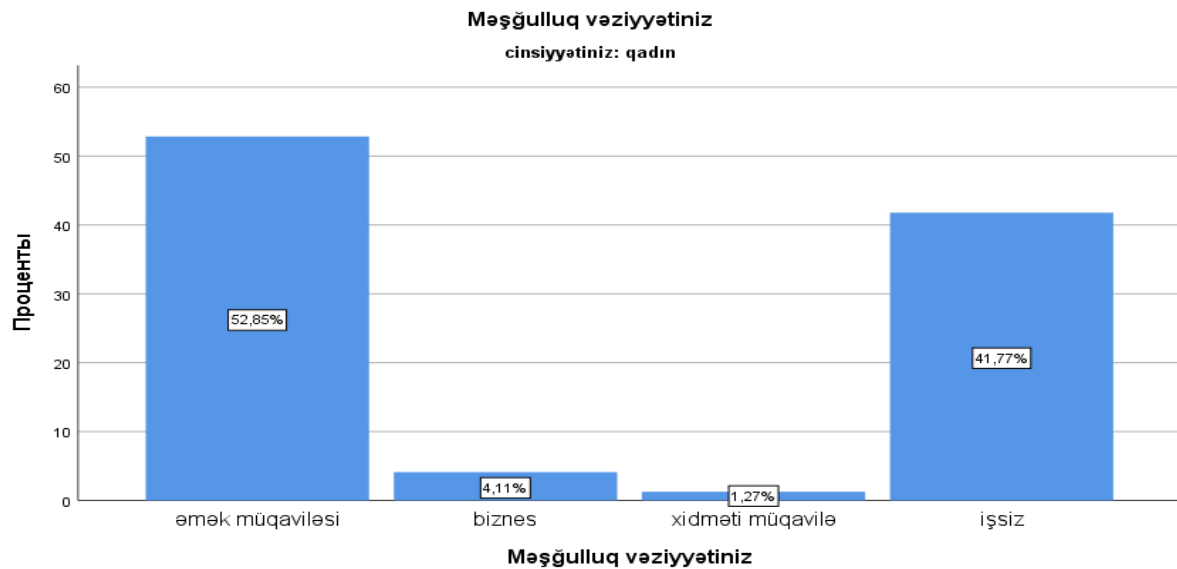
Hal-hazırda, təxminən 10,1 milyonluq Azərbaycan əhalisinin 4 milyon 887min 34 nəfəri evlidir. Rəsmi statistikaya nəzər salsaq, 2020-ci ildə 49.5 faizi kişilər, 50.5 faizi isə qadınlardan ibarət olan ölkə əhalisinin 23%-i 0-14 yaş, 70%-i əmək qabiliyyətli əhali sayılan 15-64 yaş, 7%-i isə 65-dən yuxarı yaş kateqoriyasıdır. Kişilərin qadınlara nisbətində nəzər salsaq hər 1000 qadına 998 nəfər kişi düşdüyü məlum olur.

Evli əhali arasında aparılan sorğuda 5% statistik əhəmiyyətlik üçün seçmə müşahidələrin sayı aşağıdakı düstur 1 ilə hesablanmışdır.

$$\frac{\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2}}{1 + \left(\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2 N} \right)} \quad (1)$$

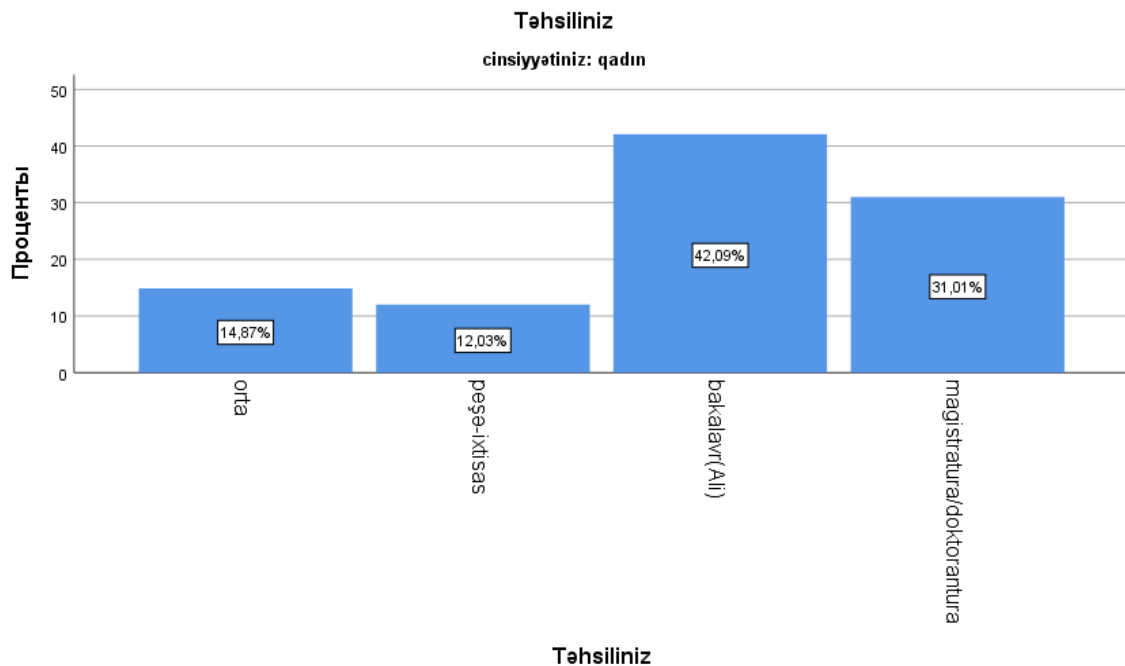
Burada, N-əhali sayı, e – marginal xəta, z – etibarlılıq dərəcəsini, p isə ehtimal faizini göstərir.

298 nəfər evli qadının iştirak etdiyi sorğuda məlum olmuşdur ki, ailəli qadınların 42 faizi işsizdir. 53% -i əmək müqaviləsi ilə, 1 faizi xidməti müqavilə ilə işləyir. Cəmi 4% Ailəli qadın biznes fəaliyyəti ilə məşğuldur (Şəkil 1). Ümumiləşdirdikdə, sorğuda iştirak etmiş ailəli qadınların 42 faizi işsiz, 58 faizi isə hər hansı bir iqtisadi fəaliyyətlə məşğuldur. Sorğuda iştirak etmiş əhalinin 27 faizi orta və orta ixtisas təhsilli, 73 faizi isə bakalavr, magistratura doktorantura təhsili almış şəxslərdən ibarətdir.

Şəkil 1. Sorğuda iştirak etmiş ailəli qadınların məşğulluğu

İndi isə təhsil səviyyəsinə görə vəziyyətə nəzər salaq. Sorğuda iştirak etmişlərin 42%-i bakalavr, 31%-i magistratura və doktorantura, 12 %-i peşə ixtisas, 15%-i orta təhsil almış şəxslərdən ibarətdir (Şəkil 2). Bakalavr təhsili almış evli qadınların 45%-i işsizdir, 55 %-i isə əmək və ya xidməti müqavilə ilə işləyir və ya biznes fəaliyyəti ilə məşğuldur. Magistratura, doktorantura təhsili almışların 12%-i işsizdir, 88%-isə əmək fəaliyyətilə məşğuldur. Peşə ixtisas təhsili almışların 55%-i işsizdirlər. Ailəli orta təhsillilərin 83%-i işsizdirlər.

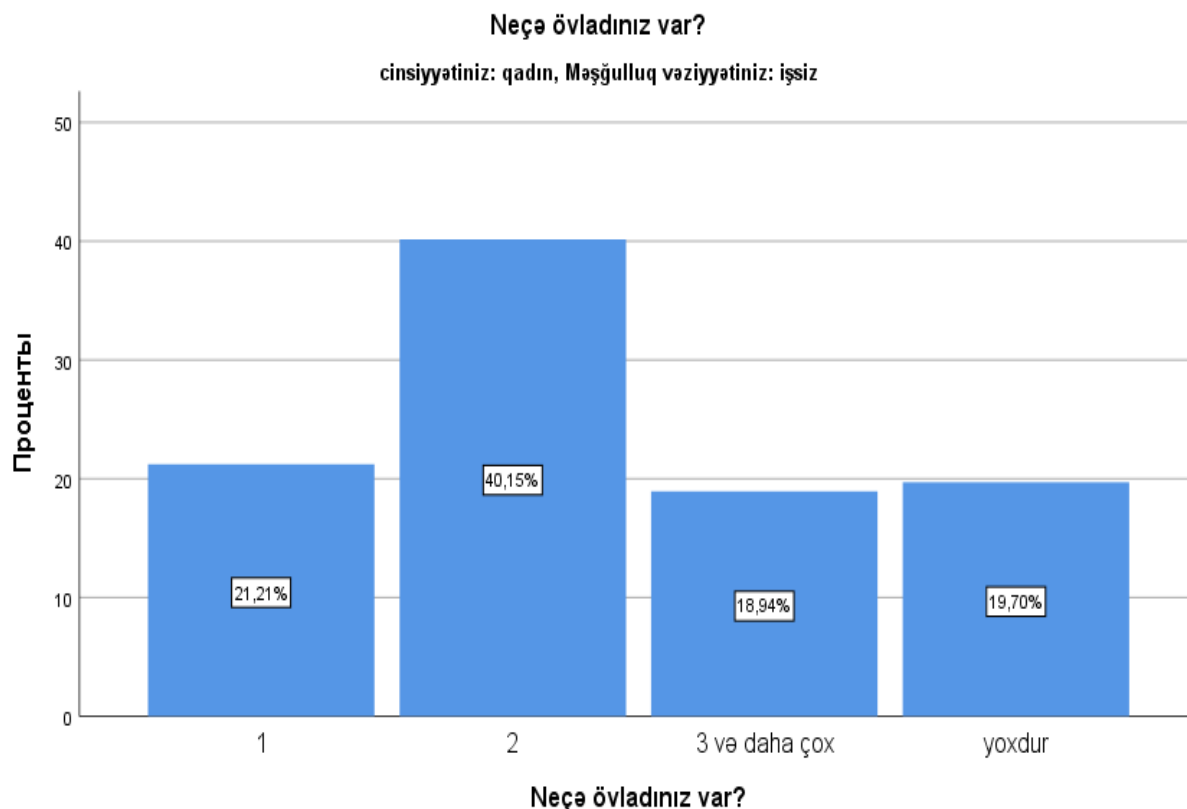

Şəkil 2. Sorğuda iştirak etmiş ailəli qadınların təhsili

AUDİT 2021, 4 (34), səh.88-98.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 88-98.

İndi isə məşğulluq səviyyəsi və övlad sayı arasında əlaqəni təhlil edək. Aşağıdakı şəkildən görüldüyü kimi, aparılan sorğu zamanı məlum olmuşdur ki, ailəli işsiz olanların 21%-nin 1 övladı, 40%-nin 2 övladı, 19%-nin 3 və daha çox, 20%-nin isə övladı yoxdur (Şəkil 3).

Şəkil 3. Sorğuda iştirak etmiş işsiz ailəli qadınların uşaq sayı

Aşağıdakı cədvəllər əsasında həm məşğulluq səviyyəsi, həm də təhsil nəzərə alınaraq uşaq sayının təhlilinə nəzər salsaq, ali təhsilli işsiz qadınların 50%-dən çoxu övladı olan şəxslərdir. Ayrı-ayrılıqda hər bir təhsil səviyyəsi üzrə işsiz olanların övlad saylarını təhlil edək. Aşağıdakı cədvəldən görüldüyü kimi, orta təhsilli işsiz qadınların 80 faizi 2, 3 və daha çox övladı olan şəxslərdir.

Cədvəl 1.

Peşə təhsilli qadınların işsiz olanların övlad sayı

		Tezlik	Yekuna nəzərən %-lə	Ehtibarlılıq faizi	Kulyativ(artan yekunla) tezlik
Etibarlılıq	1	3	7,7	7,7	7,7
	2	18	46,2	46,2	53,8
	3 və daha çox	13	33,3	33,3	87,2
	yoxdur	5	12,8	12,8	100,0
	Cəmi	39	100,0	100,0	
a. cinsiyyətiniz = qadın, Məşğulluq vəziyyətiniz = işsiz, Təhsiliniz = orta					

AUDİT 2021, 4 (34), səh.88-98.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 88-98.

Peşə-ixtisas təhsili almış qadınların işsiz olanların 48%-nin 2 uşağı, 14%-nin uşağı yoxdur, 14%-nin 3 və daha çox uşağı, 24%-nin isə bir övladı var (Cədvəl 2).

Cədvəl 2.

Peşə təhsillilər arasında işsiz olanların övlad sayı

		Tezlik	Yekuna nəzərən %-lə	Ehtibarlılıq faizi	Kulyativ (artan yekunla) tezlik
Etibarlılıq	1	5	23,8	23,8	23,8
	2	10	47,6	47,6	71,4
	3 və daha çox	3	14,3	14,3	85,7
	yoxdur	3	14,3	14,3	100,0
	Cəmi	21	100,0	100,0	
a. cinsiyyətiniz = qadın, Məşğulluq vəziyyətiniz = işsiz, Təhsiliniz = peşə-ixtisas					

Mənbə: Müəllif tərəfindən spss proqramı vasitəsilə

Bakalavr təhsili alan qadınlardan işsiz olanların 40%-nin 2 uşağı, 20%-nin uşağı yoxdur, 15%-nin 3 və daha çox uşağı, 25%-nin isə bir övladı var (Cədvəl 3.)

Cədvəl 3.

Bakalavr təhsillilərin işsiz olanların övlad sayı

		Tezlik	Yekuna nəzərən %-lə	Ehtibarlılıq faizi	Kulyativ (artan yekunla) tezlik
Etibarlılıq	1	15	25,0	25,0	25,0
	2	24	40,0	40,0	65,0
	3 və daha çox	9	15,0	15,0	80,0
	yoxdur	12	20,0	20,0	100,0
	Cəmi	60	100,0	100,0	
a. cinsiyyətiniz = qadın, Məşğulluq vəziyyətiniz = işsiz, Təhsiliniz = bakalavr (Ali)					

Mənbə: Müəllif tərəfindən spss proqramı vasitəsilə

Magistratura/doktorantura təhsili alan qadınlardan işsiz olanların 8%-nin 2 uşağı, 50%-nin uşağı yoxdur, 42%-nin isə bir övladı var (Cədvəl 4).

Cədvəl 4.

Magistratura/doktorantura təhsillilər arasında işsiz olanların övlad sayı

		Tezlik	Yekuna nəzərən %-lə	Ehtibarlılıq faizi	Kulyativ (artan yekunla) tezlik
Etibarlılıq	1	5	41,7	41,7	41,7
	2	1	8,3	8,3	50,0
	yoxdur	6	50,0	50,0	100,0
	Cəmi	12	100,0	100,0	
a. cinsiyyətiniz = qadın, Məşğulluq vəziyyətiniz = işsiz, Təhsiliniz = magistratura/doktorantura					

Mənbə: Müəllif tərəfindən spss proqramı vasitəsilə

AUDİT 2021, 4 (34), səh.88-98.
AUDIT 2021, 4 (34), pp. 88-98.

İndi isə iki kateqoriya dəyişənləri arasında asılılığı müəyyənləşdirmək üçün chi-square testindən istifadə edək. Təhsil və uşaq sayı arasında əlaqənin mövcudluğu statistiki baxımdan müəyyənləşdirilmişdir.

Cədvəl 5.

Təhsil və uşaq sayı arasında chi-square testi(chi kvadratı)

Qadın	Pirsonun xi-kvadratı	30,421 ^b	9	,000
	Həqiqətə uyğunluq nisbətləri	29,050	9	,001
	Xətti əlaqə	,229	1	,633
	Yol verilən müşahidələrin sayı	316		
İxanasının ədədləri üçün (6,3%) qiymətin 5 –dən az olduğu nəzərdə tutulur .				

Mənbə: Müəllif tərəfindən spss proqramı vasitəsilə

Gözlənilən dəyər 20%-dən aşağı olduqda chi-square testinə etibar etmək olar(6.3%). H₀ məşğulluq və uşaq sayı arasında əhəmiyyətli bir əlaqə mövcud deyil. H₁ əsasən iki dəyişən arasında əhəmiyyətli bir əlaqə mövcuddur. Pirson Xi kvadratı testinin ehtimal dəyərinə baxdıqda 5%-dən kiçik olması(0.000) H₀ hipotezinin rədd edilməsi anlamına gəlməkdədir. Nəticə olaraq, qadınların təhsil səviyyəsini uşaq sayına təsir göstərdiyini dəyə bilərik.

Təhsil səviyyələrinin yaxşılaşması, professional fəaliyyətlərin və səlahiyyətlərin artması nəticəsində qadınların sosial mövqeyində dəyişiklik ailə tsiklinə(family cycle), evliliyə, re-produktiv fəaliyyətlərə və bütövlükdə demoqrafik dinamikaya təsir göstərən önəmli amillər-dəndir[10].

Rəsmi statistikaya əsasən, ali təhsillilərin 59%-i kişilər, 41%-i qadınlardır. Ümumilikdə, sorğuda iştirak etmiş 73% qadın ali təhsil almış qadınlardır. Göründüyü kimi, magistr və doktorantura təhsili almış övladı olan 50 % ailəli qadın işsizdir. Bakalavr təhsili almış 80% qadının övladı var və işsizdir. Məlumdur ki, uşaq dünyaya gəldikdən sonra ailədə qadının öhdəlikləri daha da artır və ailə iş həyatını balanslaşdırmaq ehtiyacı ortaya çıxır. Azərilər ev işlərində əsas məsuliyyəti qadınlara verməyə davam etsələr də, son illərdə daha çox qadın evdən kənarda işlədikcə gender normaları inkişaf etmişdir. İsveçrə Əməkdaşlıq Bürosu və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramına (2018) görə, qadınlar vaxtlarının və enerjisinin çox hissəsini ev işlərinə sərf edirlər və əgər bir qadın gəlir gətirən fəaliyyətlə məşğul olarsa, bu dəyişməzdir. Eyni zamanda kişilər tez -tez ailə başçısı təyin olunur. Qadınlar gündə 6 saati ödənişsiz işə, kişilər isə cəmi 2 saati ayırırlar və artan iş yükü fərqləri kənd qadınları üçün daha çoxdur. Ödənişli işə həsr olunmuş vaxt fərqi qadınlar üçün iqtisadi cəhətdən əlverişsizdir. Bu vaxt, ev işlərini iş vəzifələri ilə birləşdirmək üçün daha az maaşlı ictimai iş seçən işləyən analar daha yaxşı maddi şərtlər təklif edən özəl sektorda çalışan qadınlardan daha az fayda əldə edirlər. Eyni hesabata görə, qadınlar işdən irəli getmə mövzusunda kişi həmkarları ilə müqayisədə dezavantajlıdır, çünki işdən sonrakı təhsil və şəbəkə qurma şansları da aşağıdır[3].

İndi isə aparılmış sorğu əsasında məşğulluq və uşaq sayı arasında əlaqənin mövcudluğunu chi-kvadratı vasitəsilə test edək. Qeyd edək ki, sorğuda iştirak etmiş qadınların 42%-i işsiz, 58-i isə məşğul qadınlardır.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.88-98.
AUDIT 2021, 4 (34), pp. 88-98.

Cədvəl 6.

Məşğulluq və uşaq sayı arasında chi kvadratı (chi-square testi)

	Qiyməti	Sərbəstlik dərəcəsi	Asimptotik əhəmiyyət (2-tərəfli)
Pirsonun xi-kvadratı	9,972 ^a	3	,019
Həqiqətə uyğunluq nisbətləri	9,718	3	,021
Xətti əlaqə	,650	1	,420
Yol verilən müşahidələrin sayı	398		
a. 0 (0,0%) xanasının ədədləri üçün qiymətin 5-dən az olduğu nəzərdə tutulur. Minimum gözlənilən qiymət 17,36-dır.			

Mənbə: Müəllif tərəfindən spss proqramı vasitəsilə

Gözlənilən dəyər 20%-dən aşağı olduqda chi-square testinə etibar etmək olar. H0 hipotezinə əsasən məşğulluq və uşaq sayı arasında əhəmiyyətli bir əlaqə mövcud deyil. H1-ə əsasən iki dəyişən arasında əhəmiyyətli bir əlaqə mövcuddur. Pirson Xi kvadratı testinin ehtimal dəyərində baxdıqda 5%-dən kiçik olması (0.019) H0 hipotezinin rədd edilməsi anlamına gəlməkdədir. Nəticə olaraq, qadınların məşğulluq səviyyəsinin uşaq sayına təsir göstərdiyini dəyər bilir.

6 Mart 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, 2000-2005-ci illər üçün Qadın Problemləri üzrə ölkənin ilk Milli Fəaliyyət Planının əsasını təşkil edən “Azərbaycan Respublikasında Milli Gender Siyasətinin Tətbiqi haqqında” 289 sayılı Qərar imzaladı. Bu fəaliyyət planı Pekin Fəaliyyət Platformasında (1995) ifadə edilən qlobal konsensusa uyğun olaraq, bir sıra gender bərabərliyi tədbirləri tətbiq etməyi hədəfləmişdir. Bu prosesin nəticələrindən biri Dövlət Qanununun inkişafı idi (ARMGST, 2000). Buna 2006 -cı ildə qəbul edilən “Qadın və Kişi Bərabər Hüquqlarının Zəmanətləri” qanununu misal gətirmək olar. Bu qanun gender bərabərliyinin hökumət strukturlarına, qanunlara, siyasətlərə və proqramlara inteqrasiyası üçün tədbirləri daha da inkişaf etdirdi. Azərbaycanda qadınlar orta hesabla ev işlərinə kişilərdən üç dəfə çox vaxt sərf edirlər. Kişilər qadınlardan üç dəfə çox pullu iş görürlər. Azərbaycan dünyada yayılmış nümunəni əks etdirir: ödənişsiz ev işlərinin yükü kişi və qadın arasında qeyri-bərabər paylanır. Məlumatlar məsuliyyətlərin gender bölgüsünü əks etdirir. Bununla birlikdə, qadın və kişilərin pullu və ödənişsiz işlərinə ayrılan bu vaxt bölgüsü, cinslərin maliyyə mənbələrinə, ictimai yerlərə, sosial şəbəkələrə, imkanlara və qərar vermə proseslərinə qeyri-bərabər çıxışını davam etdirir və təkrarlayır. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində kapitalizm imkanlarından istifadə etməklə ailə dəyərlərinin qorunub saxlanması, reproduktiv fəaliyyətin karyera inkişafı ilə paralel aparıla bilməsi üçün dövlət tərəfindən təhsilli, ailəli qadınların karyera planlamasında səmərəliliyini artırmaq məqsədilə müəyyən tədbirlər planı həyata keçirilməlidir.

Y E K U N

Əhalinin əksər hissəsi reproduktiv yaşda olan Azərbaycan üçün demoqrafik stabilliyi qoruyub saxlaya bilmək, gənclərin ailə həyatı qurması, cəmiyyətdə sağlam ailə modeli formalaşdırma bilməsi, qadınların iqtisadi, sosial həyatda fəal iştirakını təmin edə bilmək üçün bir sıra tədbirlər kompleksi həyata keçirilməlidir. Bu baxımdan körpəyə baxmaq üçün mərkəzlərin, dayə xidmətlərinin yaradılması, tam əminliklə uşaqlarını qoyub işə gedə bilmələri üçün bağça və məktəbəqədər təhsil imkanlarının genişləndirilməsi ümumilikdə ölkədə əhali rifahının artırılmasına səbəb olacaq. Erkən tədris pillələrinə yatırılan investisiyalar həmin uşaqların gələcəkdə daha yüksək uğur əldə etməsi üçün zamanət rolunu oynayır. Uşaqların erkən dönmə təhsillərinə edilən sosial xərclər onların rifah və uğurlarının davamlı və uzunmüddətli olmasına əsas yaradır. Effektiv uşaq qayğı sisteminin mövcudluğu qadın məşğulluğunun artmasına bir başa təsir göstərir. Valideynlər övladlarının bağçalarda, məktəblərdə yüksək qayğı göstərildiyindən əmin olsalar öz işlərini daha səmərəli həyata keçirəcəklər. İşçiləri yüksək səmərəliliklə çalışması hər bir müəssisənin uğurunun açarıdır. Ayrı ayrılıqda müəssisə və təşkilatların uğurlu fəaliyyəti ümumilikdə cəmiyyətin rifah halının yüksəlməsinə və sağlam, dayanıqlı iqtisadiyyatın yaranmasına şərait yaradacaqdır.

Bundan əlavə, iş öhdəliklərinin flexible əsaslarla yerinə yetirilməsinə şərait yaradılması qadınların ailə-iş balansını qoruyub saxlamasına imkan yaradacaq. İlk uşağı olanlara sosial məzuniyyət bitdikdən sonra 2 ay, 2-ci uşaqda 4 ay, 3-cü uşaqda 6 ay yarım ştat işləmə imkanının yaradılması (iki və daha artıq uşaq dünyaya gəldikdə həmin müddətlərə 30 gün əlavə), fəaliyyət sahəsindən asılı olaraq qadınların online rejimdə işləməsinə şərait yaradılması da bu istiqamətdə alınan tədbirlərə misal ola bilər.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. "Azərbaycan Respublikasında Milli Gender Siyasətinin Tətbiqi haqqında" 289 sayılı Qərar, 2000.
2. Balay R., Küreselleşmə, Bilgi Toplumu ve Eğitim, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2004.
3. İsveçrə Əməkdaşlıq Bürosu və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramına, 2018.
4. Üner, S., Nüfusbilim Sözlüğü, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972.
5. Selamoğlu A., Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2002 .
6. Adam Szirmai "Socio-economic development", Cambridge University Press, United Kingdom 2015.
7. Alexandre Avdeev, Population Situation Analysis: Beyond the Demographic Transition in Azerbaijan UNFPA/UNDP, Baku 2015.
8. Julia M. Puaschunder, Socio-Econo-Engineering: What is the right dose of capitalism regarding fertility?, Princeton University, New York, 2018.
9. Martha C. Nussbaum, Women and Human Development, United States of America by Cambridge University Press, New York, 2001.
10. Maarten van Klaveren, Kea Tijdens, Melanie Hughie-Williams, Nuria Ramos Martin. An Overview of Women's Work and Employment in Azerbaijan, Netherland, University of Amsterdam, 2010.
11. Word Population Prospects: the 2015 Revision, United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population division 2015.

*Джумазаде Сабина Абдулла кызы,
докторант Института экономики
Национальной Академии Наук Азербайджана,
преподаватель Азербайджанского Университета
Туризма и Менеджмента,
E-mail: sebine.yusifova52@gmail.com
© Джумазаде С.А., 2021*

ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ ЖЕНЩИН В ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - изучить взаимосвязь между образованием женщин, их занятостью и количеством детей, а также найти ключевые решения для достижения экономической активности женщин.

Методология исследования - в ходе исследования использовался анкетный метод. В Азербайджане в 2021 году был проведен опрос среди состоящих в браке людей с целью изучения факторов, влияющих на решение населения иметь детей. В опросе приняли участие 398 человек. Из них 298 женщин и 100 мужчин. Опрос проводился онлайн через платформу Survey Monkey. Анализ проводился с использованием пакета программ spss.

Практическая значимость исследования - определение способов обеспечения социально-экономического развития играет важную роль в формулировании стратегии развития страны. Развитие - это крупномасштабный процесс, который ведет к радикальным изменениям, таким как сокращение неравенства, предотвращение бедности и увеличение занятости. При определении роли демографических факторов в обеспечении социально-экономического развития важно определить взаимосвязь между решением женщины рожать и ее социально-экономической деятельностью. Таким образом, исследование играет жизненно важную роль в проведении дальнейшего исследования взаимосвязи между демографическими факторами и экономикой страны.

Оригинальность и научная новизна исследования - хотя вопрос повышения экономической активности женщин всегда находится в центре внимания и является важным, определение статистической значимости влияния демографических факторов на экономическую активность является показателем оригинальности исследования.

Результаты исследования - исследование с использованием теста χ^2 обнаружило связь между демографическими факторами и активным участием женщин в жизни общества. Государству следует принять ряд мер для улучшения благосостояния населения, повышения уровня жизни, обеспечения развития без дискриминации и повышения экономической активности замужних женщин для поддержания баланса между работой и личной жизнью женщин.

Ключевые слова: женщина, образование, занятость, фертильность, хи-квадрат тест.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.88-98.
AUDIT 2021, 4 (34), pp. 88-98.

*Sabina Jumazadeh Abdullah,
Ph.D. Student of the Institute of Economics of
Azerbaijan National Academy of Sciences,
Lecturer at Azerbaijan University of Tourism and Management,
E-mail: sebine.yusifova52@gmail.com
© S.A.Jumazadeh, 2021*

ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE OF WOMEN'S BUSINESS ACTIVITY IN ECONOMIC PROCESSES IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

The purpose of the research - the main objective of the study is to study the relationship between women's education, their employment and the number of children, as well as to find key solutions for achieving economic activity of women.

The methodology of the research - in the course of the research, a survey method was used. In Azerbaijan, a survey was conducted in 2021 among married people to study the factors influencing the population's decision to have children. 398 people took part in the survey. Of these, 298 are women and 100 are men. The survey was conducted online through the Survey Monkey platform. The analysis was carried out using the spss software package.

The practical importance of the research - identifying ways to ensure socio-economic development plays an important role in formulating a country's development strategy. Development is a large-scale process that leads to radical changes such as reducing inequality, preventing poverty and increasing employment. When determining the role of demographic factors in ensuring socio-economic development, it is important to determine the relationship between a woman's decision to give birth and her socio-economic activities. Therefore, the research plays an vital role in conducting further investigation about interrelation between demographic factors and economics of a country.

The results of the research - a study using the Xi-square test found a link between demographic factors and the active participation of women in society. The state should take a number of measures to improve the well-being of the population, raise the standard of living, ensure development without discrimination, and increase the economic activity of married women in order to maintain work-life balance of women.

The originality and scientific novelty of the research - although the issue of increasing the economic activity of women is always in the center of attention and is important, determining the statistical significance of the influence of demographic factors on economic activity is an indicator of originality of research.

Keywords: woman, education, employment, fertility, chi-square test.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
06.10.2021
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
11.10.2021
Çapa qəbul olunmuşdur: 22.10.2021*

*Дата поступления статьи в редак-
цию: 06.10.2021
Отправлено на повторную обра-
ботку: 11.10.2021
Принято к печати: 22.10.2021*

*The date of the admission of the article
to the editorial office: 06.10.2021
Send for reprocessing: 11.10.2021
Accepted for publication: 22.10.2021*